

Prijatie kresťanstva na poľskom, českom a uhorskom území v 9. – 11. storočí (Podobnosti a rozdiely v prijímaní kresťanstva a vo vytváraní vyššej cirkevnej správy)

GERGELY KISS

Kľúčové slová: kristianizácia, biskupstvá, stredoveké cirkevné inštitúcie, Stredná Európa

Všeobecne uznávaným názorom je, že prijatie kresťanstva u Poliakov, Čechov a Uhrov sa dá datovať do obdobia prelomu tisícročí. Približne v tomto čase sa stali kresťanmi a vtedy sa vytvorila aj cirkevná správa na ich územiach. Toto – tak teritoriálne, ako aj chronologicky – veľmi veľkorysé konštatovanie si však z viacerých hľadísk vyžaduje spresnenie a doplnenie. Vznik takéhoto ponímania bol zapríčinený aj skutočnosťou, že z daného obdobia sa zachovalo veľmi málo prameňov. Najcharakteristickejšie z nich sú legendy, napr. v uhorských súvislostiach Väčšia legenda sv. Štefana (1000 – 1038) a Legenda rábskeho biskupa Hartvika, ktoré „položili základy“ dodnes prevládajúcim názorom, že kráľ Štefan založil desať biskupstiev a na ich čelo postavil ostrihomského arcibiskupa.¹ Podobne pozitívne zaujaté sú v súvislosti s jednotlivými dynastiami aj ďalšie legendy, kroniky a gesta daného regiónu.² To isté sa dá povedať aj o prácach dobových nemeckých autorov.³ Prijímanie kresťanstva

¹ Legenda maior sancti Stephani regis. In *Scriptores rerum Hungaricarum 2.: Tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* (ďalej SRH). BARTONIEK, Emma (ed.). Budapest : Nap Kiadó, 1999, s. 377-392; Legenda s. Stephani regis ab Harvico episcopo conscripta. Tamtiež, s. 401-440.

² Christian legenda : Křišťanův život Sv. Ludmily a Sv. Václava. In *Fontes rerum Bohemicarum I. : Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium*. TUHLÁŘ, Josef (Trans.). Praha : Nákladem Musea Království Českého, 1873, s. 199-227; Othloni monachi : Vita Sancti Wolfgangi episcopi. In *Monumenta Germaniae Historica* (ďalej MGH): *Scriptores in Folio 4.* (ďalej SS). WAITZ, Georg (ed.). Hannover : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1841, s. 524–542; *Képes Krónika* (Chronicon Pictum). Pozri napr. vydanie: GERÉB, László – TARJÁN, Tamás (eds., transs.) *Képes Krónika : A magyarok régi és legújabb tetteiről, eredetükről és növekedésükről, diadalairól és bátorságukról*. Budapest : Magyar Hírlap ; Maecenas, 1993; Cosmae Pragensis chronica Boemorum (ďalej COSMAE). In *MGH : Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, Nova Series 2* (ďalej SS rer. Germ. N. S.). BRETHOLZ, Bertold (ed.). München : MGH, 1995; Galli Anonymi cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum. In *Monumenta Poloniae Historica Nova Ser. 2*. MALECZYŃSKI, Karol (ed.). Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 1952. Najnovší maďarský preklad: BAGI, Dániel (ed.) *Gall Névtelen : A lengyel fejedelmek avagy hercegek krónikája és tettei*. Budapest : Argumentum Kiadó, 2007.

³ Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum Orientalis (ďalej Ann. Fuld.). In *MGH : Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum 7.* (ďalej SS rer. Germ.) KURZE, Friedrich (ed.). Hannover : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1891; Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg und Ihre Korveier Überarbei-

a vytváranie cirkevnej organizácie sa, samozrejme, oplatí sledovať aj v dobových pápežských (resp. s pápežstvom súvisiacich) prameňoch, ktorých však tiež nie je príliš mnoho a navyše ich výskyt je pomerne nerovnomerný.⁴ V nasledujúcom texte chcem porovnať proces prijímania kresťanstva v spomenutých troch skupinách národov, so zvláštnym dôrazom na udalosti, ktoré tomu predchádzali, a poukázať na paralely, resp. rozdiely pri vytváraní cirkevnej organizácie.

Vo všetkých troch prípadoch je spoločnou črtou, že spoznanie kresťanského náboženstva a jeho prijatie znamenalo dlhší proces, ktorý sa v žiadnom prípade nedá považovať za takú rýchlu premenu, ako ju opisujú dobové naračné pramene. Ďalším spoločným prvkom je prevzatie kresťanstva a jeho prepojenie s politickou legitimizáciou. Vo všetkých troch neskorších dynastiách sa dajú sledovať takéto snahy, a to tak smerom dovnútra – voči ostatným rivalom, ako aj smerom von – k východofranským, neskôr k saským panovníkom. Kombinácia týchto prvkov určovala priebeh prijatia kresťanstva a vytváranie jeho organizačnej štruktúry. V prípade Čechov a Poliakov je ťažšie určiť, do akej miery možno kresťanstvo považovať za kohéznu silu, keďže nemáme k dispozícii priame pramene. Dynastické zväzky Přemyslovcov a Piastovcov sa dajú vysvetľovať aj ako kresťanské spojenectvo, pričom pohnuté osudy Vojtecha – Adalberta, na základe ktorých sa dá veľmi dobre postihnúť nábožensko-politicko-dynastický rozpor, poukazujú zase na to, že prijatie kresťanstva bolo zároveň aj vnútorným legitimizačným aktom.⁵

Podobné to je aj u Arpádovcov. Od polovice 10. storočia znamenalo prijatie kresťanstva pre viacerých kmeňových náčelníkov ich posilnenie, aj keď tam dominovali v prvom rade politické zámery byzantskej diplomacie. Gejza, ktorý si vybral manželku (Šaroltu) z rodu sedmohradského Ďulu (Gyula), využil aj ďalšie výhody, ktoré sa skrývali v prijatí kresťanstva. V jeho prípade sa dá jasne dokázať, že mu to poslúžilo ako dôležitý prvok vnútornej legitimizácie. Poukazuje na to aj fakt, že v záujme svojej dynastickej politiky – teda uchovania a rozšírenia moci svojho rodu – zaviedol „kresťanský dedičný poriadok“ (primogenitúru namiesto seniorátu), ktorý bol jednoznačne vyjadrený kresťanským manželstvom jeho syna a najmä jeho korunováciou.⁶

tung : Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon (ďalej THIETMARI CHRON). In *MGH : SS rer. Germ. N. S. 9*. HOLTZMANN, Robert (ed.). München : MGH, 1996.

⁴ Por. ZIMMERMANN, Harald (ed.) *Papsturkunden 896–1046*. I. – III. (ďalej PU). Vienna : Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1984 – 1989, s. 896-996, 996-1046; ZIMMERMANN, Harald. *Das Papsttum im Mittelalter : Eine Papstgeschichte im Spiegel der Historiographie*. Stuttgart : Eugen Ulmer, 1981.

⁵ ENGELBERT, Pius OSB. Prágai Szent Adalbert – püspökideál, politika, szerzetesség. In TAKÁCS, Imre (ed.) *Mons Sacer 996-1996. Pannonhalma ezer éve*. Pannonhalma : Pannonhalmi Bencés Főapátság, 1996, I., s. 25-38.

⁶ Por. FONT, Márta (ed.) *Dinasztia, hatalom, egyház. Régiók formálódása Európa közepén (900 – 1453)*. Pécs : Pécsi Tudományegyetem, 2009, s. 96-98.

Rovnako aj legitimizácia navonok patrí k spoločným znakom. Všetky tri skúmané národy boli spočiatku znepriatelené s Východofranskou ríšou a neskôr aj so Sasmi a Bavormi. Pri riešení vzájomného napätia zohralo dôležitú úlohu prijatie kresťanstva, či už v prípade Zbignieva, Boleslava I., alebo Meška, či Gejzu. Samozrejme, za spoločný motív sa tu môže považovať proces, počas ktorého sa z pohanského a nepriateľského kniežat'a stal kresťanský „priateľ“, čo bolo zrejme aj zárukou ďalšieho pokojného spolunažívania jednotlivých strán, aj keď neboli v skutočnosti vzťahy vždy rovnaké.⁷

V tejto súvislosti je nutné povedať, že pomoc pri prijatí kresťanstva, alebo dokonca jeho vynútenie bolo elementárnym záujmom Východofranského kráľovstva, rovnako ako aj vytvárajúca sa Rímsko-nemecká ríša. To, samozrejme, malo v priestore i v čase rozličné riešenia. Práve preto je potrebné v procese prijímania kresťanstva zobrať do úvahy všetky vnútorné i vonkajšie vplyvy. S kresťanstvom v tomto období tiež úzko súviseli zásahy Ríma, preto sa oplatí pozastaviť aj pri pápežstve. Úloha pápežstva bola pri prijímaní kresťanstva Čechov, Poliakov a Uhrov relatívne zložitá. Je známe, že od polovice 9. storočia do posledného desaťročia 10. storočia prežívalo pápežstvo „temné obdobie“ (*saeculum obscurum*) a prakticky nemalo silu na to, aby zásadnejším spôsobom zasiahlo do českých, poľských či uhorských záležitostí. Poslednými významnejšími prejavmi mocenských zámerov pápežstva boli cirkevnopolitické aktivity pri prijímaní kresťanstva Bulharmi a záležitosť obrátenia Moravanov, ktoré však boli v oboch prípadoch neúspešné. Sotva teda môžeme hovoriť o nejakom výraznom vplyve pápežstva na teritóriách za Alpami.⁸ Týmito oblasťami myslíme české, moravské, poľské a neskôr Uhrami ovládané teritóriá, kde sa podstatne viac uplatnili miestne vplyvy, na čom mali podiel východofranskí, neskôr saskí panovníci, ako aj bavorské a saské cirkevné centrá. Preto názory, ktoré vyzdvihujú úlohu pápežstva, napr. pri založení pražského biskupstva, reflektujú skôr obdobie prelomu tisícročí, poprípade sa prenášajú do obdobia reformného pápežstva.⁹

V prípade Čechov je možné datovať nadviazanie kontaktov s kresťanstvom do polovice 9. storočia.¹⁰ Hoci Fuldské anály hovoria o tom, že v roku 845 sa pokrstilo 14 českých kniežat,¹¹ napriek tomu sa v neskoršom období dozvedáme o ďalších fransko-českých vojnách.¹² Môžeme pritom predpokladať, že na českých územiach bol centrom misijnej

⁷ Pozri napr. obrátenie Meška, ako ho spomína Widukind. WIDUKINDI, Lib. III, Cap. LXVIII. *Widukindi monachi Corbeiensis rerum gestarum Saxoniarum libri tres*. In *MGH : SS rer. Germ.* 60. LOHMANN, Hans-Eberhard – HIRSCH, Paul (eds.). Hannover : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1935, s. 144.

⁸ ZIMMERMANN 1981, s. 90-99.

⁹ Tak napríklad pražský Kosmas: COSMAE, Lib. I, Cap. XXII-XXIII, s. 42-46.

¹⁰ Kosmas síce spomína, že spomedzi Čechov sa ako prvý pokrstil Bořivoj I., ale toto tvrdenie je silne spochybniteľné. COSMAE, Lib. I, Cap. X, s. 22.

¹¹ „*Hludowicus XIII ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis christianam religionem desiderantes suscipit et in octavis theophaniae baptizari iussit.*“ Ann. Fuld., s. 35.

¹² HERRMANN, Erwin. Zur frühmittelalterlichen Regensburger Mission in Böhmen. In *Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg*, 1961, roč. 101, s. 178; MAI, Paul. Regensburg als Aus-

činnosti Regensburg. K dokladom o misijnej činnosti bavorského cirkevného strediska existuje množstvo dôkazov, počnúc liturgickými pamiatkami (napr. pražské *sacramentarium*), cez pôsobenie jednotlivých biskupov (Baturich 817 – 846/7, Tuto 894 – 930) až po používanie špecifických patrocínií (sv. Emerám). Misijná činnosť mala svoj prijímateľský okruh aj v kniežacom rode, napriek tomu, že politická rivalita bola známa aj v rode Přemyslovcov.¹³ Tento vplyv Regensburgu sledovateľný viac desaťročí, sa dá dobre zasadiť do karolovskej misijnej politiky, ktorá sa v regióne šírila od konca 8. storočia a nakoniec bola podporená pozdvihnutím Salzburgu na arcibiskupstvo v roku 798. Už v tomto čase je badateľná rivalita medzi jednotlivými bavorskými cirkevnými centrami (Salzburg, Pasov (Passau), Regensburg, Freising).¹⁴ Na podobný vplyv bavorskej cirkvi poukazuje aj pasovská misia k Moravanom, ktorá sa dá napriek rivalite medzi moravskými kniežatami považovať za pretrvávajúcu.¹⁵

Od polovice 10. storočia sa však vonkajšie podmienky šírenia kresťanskej viery vo významnej miere zmenili. Vyplývalo to z mocenských ambícií saskkej dynastie, ktorá ovplyvňovala východné pohraničie rodiacej sa Rímsko-nemeckej ríše. Jednoznačným prejavom tejto zmeny bolo posilnenie saskkej cirkevnej organizácie v polovici 40. rokov 10. storočia (Brandenburg, Havelberg), viacstupňová premena Magdeburgu (roku 955 sa z benediktínskeho kláštora stalo biskupstvo, ktoré bolo roku 968 povýšené na arcibis-

gangspunkt der Christianisierung Böhmens. In STABER, Josef (ed.) *Millenium ecclesiae Pragensis, 973 – 1973*. Regensburg : Lassleben, 1973, s. 10; BOSL, Karl. Herzog, König und Bischof im 10. Jahrhundert. In SEIBT, Ferdinand (ed.) *Bohemia Sacra. Das Christentum in Böhmen 973 – 1973*. Düsseldorf : Schwann, 1974, s. 270.

¹³ HERRMANN 1961, s. 181-182; MAI 1973, s. 9, 15-17; HAUSBERGER, Karl. *Geschichte des Bistums Regensburg I. : Mittelalter und frühe Neuzeit*. Regensburg : Verlag Friedrich Pustet, 1989, s. 36, 40, 42; TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců : Vstup Čechů do dějin (530 – 935)*. Praha : Lidové noviny, 1997, s. 176-196, 221.

¹⁴ Por. LOŠEK, Fritz (ed.) *Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und der Brief des Erzbischofs Theotmar von Salzburg : Monumenta Germaniae Historica : Studien und Texte, Vol. 15*. Hannover : Hahnsche Buchhandlung, 1997; BOSL, Karl. *Franken um 800. Strukturanalyse einer fränkischen Königsprovinz*. München : Beck, 1969, s. 10-11; DOPSCH, Heinz. Salzburg und der Südosten. In *Südostdeutsches Archiv*, 1978, roč. 21, s. 6-14, 17; DOPSCH, Heinz. Die Slavenmission und der Streit mit Methodius. In DOPSCH, Heinz (ed.) *Geschichte Salzburgs : Stadt und Land. Bd. I/1. : Vorgeschichte, Altertum, Mittelalter*. Salzburg : Pustet, 1981; AMON, Karl – LIEBMANN, Maximilian. *Kirchengeschichte der Steiermark*. Graz ; Wien ; Köln : Styria Premium, 1993, s. 33-44, 623-642; RICHÉ, Pierre. Die Anfänge der Slavenmission. In BOSHOFF, Egon (ed.) *Die Geschichte des Christentums. Bd. IV.: Bischöfe, Mönche und Kaiser (642 – 1054)*. Freiburg ; Basel ; Wien : Verlag Herder, 1994, s. 730-733, s. 732; KŁOCZOWSKI, Jerzy. Die Ausbreitung des Christentums von der Adria bis zur Ostsee : Christianisierung der Slawen, Skandinavier und Ungarn zwischen dem 9. und dem 11. Jahrhundert. In BOSHOFF, Egon (ed.) *Die Geschichte des Christentums. Bd. IV.: Bischöfe, Mönche und Kaiser (642 – 1054)*. Freiburg ; Basel ; Wien : Verlag Herder, 1994, s. 883-920, s. 890; BRUNNER, Karl. Herzogtümer und Marken. Vom Ungarnsturm bis ins 12. Jahrhundert. In WOLFRAM, Herwig (ed.) *Österreichische Geschichte 907 – 1156*. Wien : Ueberreuter, 2003, s. 87-112, 442-453, 77-102.

¹⁵ BOSL 1964, s. 4-6, 10-11; BOSL 1974, s. 271; BOSL, Karl. *Böhmen und seine Nachbarn*. München ; Wien : Oldenbourg, 1976, s. 19-21; KŁOCZOWSKI 1994, s. 891; STEINHÜBEL, Ján. Kirchliche Organisation in Großmähren zur Zeit Mojmir II. In URBANČZYK, Przemysław (ed.) *Early Christianity in Central and East Europe (ďalej Early Christianity)*. Warszawa : Semper, 1997, s. 87-93; ČAPLOVIČ, Dušan. Archaeology and the Beginnings of Christianity in the Territory of Slovakia. In *Early Christianity*, s. 95-100.

kupstvo) a jeho premena na misijné centrum (s podriadením Meissenu, Merseburgu, Havelbergu a Zeitzu).¹⁶ Do tejto politiky patrí aj reorganizácia severnejšieho hambursko-brémskeho arcibiskupstva.¹⁷

Na tomto bode sa spája otázka šírenia viery medzi Čechmi (a Moravanmi), Poliakmi a Uhrami. Z ich teritórií patrili české, moravské a panónske oblasti pod bavorskú misijnú tradíciu, a v prípade Poliakov prišli prvé kresťanské impulzy zo saských území. Cirkevná politika Ota I. však priniesla výrazné zmeny. Ak skúmame všetky tri oblasti súčasne, jednoznačne sa ukazuje, že Oto I. sa od konca 60. rokov 10. storočia usiloval, aby misijná činnosť začala a postupovala všade v rovnakých rámcoch, spolu s budovaním cirkevnej organizácie. Metódy sa však prispôbovali miestnym pomerom. Po obrátení poľského kniežaťa Meška sa „na druhý deň“ po ustanovení magdeburského arcibiskupstva zriadilo aj poznanské biskupstvo, ktorého územie bolo vyčlenené zo saského arcibiskupského s centrom v Magdeburgu, ktoré dohliadalo na misie u Slovanov.¹⁸

V uhorských súvislostiach je obraz tiež jednoznačný. Po katastrofálnej porážke Maďarov pri Lechu v roku 955 k nim cisár vyslal najneskôr v lete 972 misiu, na ktorej postavil pasovského biskupa Pilgrima. Do tejto doby sa datuje aj začiatok pražského biskupstva, o ktorom sa dodnes vedú spory. V nasledujúcom roku (973) sa v Quedlinburgu uskutočnil ríšsky snem. Miesto, ako aj okruh prítomných (vyslanci z Čiech, Uhorska, Poľska, Dánska, Nórska atď.) dávajú tušiť, že išlo o dôležité podujatie. Zdá sa, že jeho výsledkom bolo posilnenie už prebiehajúcej misijnej činnosti v Uhorsku a Poľsku. Jediné v súvislosti s Prahou vznikol, resp. sa to len predpokladá, že vznikol, nejaký spor, ktorého účastníkmi boli cisár, bavorský vojvoda Henrich Svárľivý a biskup z Regensburgu.¹⁹ O tom, či

¹⁶ SCHLESINGER, Walter. *Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter. Bd. I.: Von den Anfängen kirchlicher Verkündigung bis zum Ende des Investiturstreites*. Graz : Böhlau Verlag, 1962, s. 1-101; Tenže. *Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter. Bd. II.: Das Zeitalter der Deutschen Ostsiedlung (1100 – 1300)*. Graz : Böhlau Verlag, 1962, s. 36-43, 21-51, 60-83; PFEIFER, Wilhelm. Die Bistümer Prag und Meißen. In HUBER, Augustinus Kurt (ed.) *Sacrum Pragense millennium, 973 – 1973 : Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien 3*. Königstein : Taunus, 1973, s. 78; PARISSE, Michel. Die Reichskirche (um 900 bis 1054). In BOSHOFF, Egon (ed.) *Die Geschichte des Christentums. Bd. IV.: Bischöfe, Mönche und Kaiser (642 – 1054)*. Freiburg ; Basel ; Wien : Herder, 1994, s. 799-801, 816 (mapa); BECHER, Matthias. Nagy Ottó és a magdeburgi érsekség alapítása. In WIECZOREK, Alfred – HINZ, Hans-Martin (eds.) *Európa közepe 1000 körül (ďalej Európa közepe 1000 körül)*. Stuttgart : Theiss Verlag, 2000, s. 431-433; KOSZTA, László. Németország. In KRISTÓ, Gyula – MAKK, Ferenc (ed.) *Európa és Magyarország Szent István korában*. Szeged : Csongrád Megyei Levéltár, 2000, s. 61-90.

¹⁷ KEMPF, Friedrich. Die Missionierung der Slawen und Ungarn im 10. und 11. Jahrhundert. In JEDIN, Hubert (ed.) *Handbuch der Kirchengeschichte. Bd. III/1.: Die mittelalterliche Kirche*. Freiburg ; Basel ; Wien : Herder, 1966, s. 267-283, s. 269-27; KŁOCZOWSKI 1994, s. 895; LÜBKE, Christian. Heidentum und Widerstand: Elbslawen und christliche Staaten im 10. – 12. Jahrhundert. In *Early Christianity*, s. 124; PADBERG, Lutz E. A Latin Kereszténység megszilárdítása és kiépítése : Az Ottók missziója a nyugati szlávoknál és a magyaroknál. In *Európa közepe 1000 körül*, s. 421-424.

¹⁸ Detaily vid' nižšie.

¹⁹ KALHOUS, David. *The Political and Ecclesiastical Structures of Early Přemyslid Bohemia*. Leiden : Brill, 2012, s. 153.

založenie biskupstva inicioval výlučne cisár, resp. to bola snaha českého kniežata alebo pápeža, prípadne biskupstvo podporil bavorský vojvoda, či dokonca vzniklo na podnet mohučského arcibiskupa, existuje medzi historikmi mnoho rozdielných názorov. Niektoré scenáre pracovali aj s kombináciou viacerých možností.²⁰ Z nich je, podľa môjho názoru, najmenej pravdepodobné, že by šlo o samostatnú českú, resp. pápežskú iniciatívu. K obojm prípadom totiž poznáme len neskoršie pramene, ktoré kladú silný dôraz na dynastické hľadiská. Českému kniežatovi Boleslavovi I. samozrejme záležalo na tom, aby biskupstvo vzniklo, ale praktické uskutočnenie už len z dôvodu nutného vonkajšieho uznania nemohlo prebehnúť bez súhlasu cisára Ota I. Na základe postupu vtedajšej cisárskej cirkevnej politiky by sme však aj tu mohli odôvodnene očakávať posilnenie saského cirkevného vplyvu. Odpoveďou, prečo sa tak nestalo, by mohla byť aj silná tradícia bavorských misií. Cirkevno správny krok, ktorý by sa podobal založeniu prvého poľského biskupstva, totiž jednoznačne poškodzoval záujmy Regensburgu, ktorý už v tom čase mal dlhodobé cirkevno správne práva na Čechy. Ustanovenie pražského biskupstva sa uskutočnilo až po odškodnení Regensburgu, čo jednoznačne poukazuje na túto súvislosť.²¹ Bolo to ešte umocnené konfliktom medzi cisárom Otom II. a Henrichom Svárliovým, ako aj tým, že v súvislosti s krstom Uhrov sa pre Regensburg objavila silná konkurencia v osobe pasovského biskupa Pilgrima.²² Pri ustanovení pražského biskupstva sa dá teda predpokladať okrem vnútorného českého impulzu aj cisárske rozhodnutie ako zásadný moment, ktorého uskutočnenie však z viacerých dôvodov meškalo. Prvým z týchto dôvodov bola zmena cisára (973), druhým konflikt medzi cisárom a bavorským vojvodom (974) a česko-nemecký konflikt (974 – 975) a nakoniec tretím dôvodom bol cisársky cirkevno politický plán, ktorý narážal na záujmy cirkvi v Regensburgu a tiež nebezpečné šírenie vplyvu pasovského biskupstva. Výsledkom všetkého bolo, že prvé *benedictio* pražského biskupa bolo udelené až roku 976. Cirkevným nadriadeným prvého pražského biskupa Thietmara sa stal mohučský arcibiskup, čo sa zhodovalo s predstavami cisárovej cirkevnej politiky.²³ V súvislosti so zriadením pražského biskupstva sa objavila aj snaha vytvoriť druhé (moravské) biskupstvo. Pramenná báza, ktorá to potvrdzuje, stojí na relatívne vratkých nohách, pretože zmienku o „biskupovi Moravy“ uvádza až neskorší kronikár Kosmas.²⁴ Napriek tomu je však možné predpokladať, že takúto správu podnietila snaha o vytvorenie akejsi samostatnej českej cirkvi, čo bolo rozhodne v záujme kniežata Boleslava I.

²⁰ Tamže, s. 143-157, tu aj ďalšia relevantná literatúra.

²¹ Tamže, s. 148-151.

²² Tamže, s. 146, 154-155.

²³ Tamže, s. 154.

²⁴ KALHOUS 2012, s. 155; COSMAE, Lib. I, Cap. XV, s. 35.

Na poľskom území v druhej polovici 60. rokov a na českom území v druhej polovici 70. rokov 10. storočia už teda existovali biskupské stolice. Poľská pod správou magdeburského a česká spolu s moravskou pod správou mohučského arcibiskupa. Na rozdiel od nich s iniciatívou obrátiť knieža Gejzu a jeho okolie prišiel pasovský biskup Pilgrim. V dôsledku toho sa nevytvorila biskupská stolica, pretože to sotva korešpondovalo so záujmami pasovského biskupa, ktorý sa snažil o pozdvihnutie svojho biskupstva na arcibiskupstvo.²⁵ Nasledujúce dve desaťročia priniesli zásadné zmeny, ktoré sa v podstate dotýkali len prijatia kresťanstva a vytvárania cirkevnej organizácie na poľskom a uhorskom území. Ako som už spomenul, krátko po pokrstení Meška (966), práve v roku povýšenia magdeburského biskupstva na arcibiskupstvo, bolo zriadené aj poznanské biskupstvo. Aj keď nie je známe, kto bol zakladajúcou osobou, o okolnostiach založenia sa vytvorili tri od seba dobre odlišiteľné výklady: 1) podľa prvého zohral pri založení poznanského biskupstva zásadnú úlohu pápež; 2) podľa iného názoru nové biskupstvo – ktoré bolo spočiatku pod správou Ríma – sa dostalo v časoch biskupa Ungera do cirkevnej právomoci Magdeburgu a až potom sa osamostatnilo; 3) napokon sa vytvoril aj taký názor, že pri príprave založenia poznanského biskupstva sa uplatnil nemecký vplyv.

V pozadí názoru o vytvorení biskupstva pápežom stojí domnienka, že apoštolská stolica sa od 9. storočia významne snažila cirkevne si podriadiť Bulharov, ako aj Moravanov a Čechov, pričom povýšenie Magdeburgu na arcibiskupstvo spolu s misijnou činnosťou medzi Slovanmi boli zaradené do tohto okruhu. Okrem toho z označenia poznanského misijného biskupa Jordana (968 – 984?) ako „biskupa Poľska“ (*episcopus Poloniae*) vyvodili záver, podľa ktorého sa založenie môže pripísať pápežstvu.²⁶

Druhá skupina predstáv o Poznani vychádza v podstate z predchádzajúcej teórie,²⁷ s tým zásadným rozdielom, že v postavení biskupstva predpokladá veľmi rýchle zmeny. Podľa toho pri osobe druhého biskupa Ungera (994? – 1012), ktorý nastúpil po Jordanovi, treba rátať už s podriadenosťou Magdeburgu, zatiaľ čo na prelome tisícročia sa Poznaň osamostatnila práve vďaka nemu.²⁸ Tento radikálny krok by podporovala aj poznámka Thietmara z Merseburgu o založení arcibiskupstva v Hnezdne, podľa ktorej poznanský

²⁵ Tamže, s. 154-156.

²⁶ KEMPF 1966. 274-275. Podľa Kempfa Poznaň nebola podriadená Magdeburgu. Rovnako usudzuje aj Aleksander Gieysztor. GIEYSZTOR, Aleksander. The Consolidation of the State and the Christianization of Poland in 966. In GIEYSZTOR, Aleksander et al. (eds.) *History of Poland*. Warszawa : PWN, 1979, s. 47-50. Podľa neho v roku 966 prijal Meško krst českým prostredníctvom (Dobravky) a s nemeckou podporou (Jordan bol lotrinského alebo italského pôvodu). Por. KŁOCZOWSKI 1994, s. 899.

²⁷ CONZE, Werner. *Geschichte Ostmitteleuropas von der Karolingerzeit bis ins 18. Jh.* München : C. H. Beck Verlag, 1992, s. 18.

²⁸ FONT, Márta. *A keresztény nagyhatalmak vonzásában : Közép- és Kelet-Európa a 10. – 12. században*. Budapest : Balassi Kiadó, 2005, s. 100.

biskup Unger nepatrí pod právomoc nového arcibiskupstva.²⁹ Výsledkom reorganizácie však bola ťažko vysvetliteľná situácia. Ak prijme tvrdenie, že Poznaň sa osamostatnila spod správy Magdeburgu, ako aj to, že – ako tvrdí Thietmar z Merseburgu – nepatrila pod Hnezdno, tak poznanské biskupstvo sa dostalo do akéhosi „vzduchoprázdna“. To je však predstaviteľné len vtedy, ak by bola Poznaň exemptným biskupstvom, na čo však neexistuje pramenný doklad.

Na okolnosti založenia a postavenie Poznane sa však núka aj iné vysvetlenie. Hoci nemáme jednoznačný pozitívny údaj, že bolo organizované z Magdeburgu, ktorý bol práve roku 968 povýšený na arcibiskupstvo, predsa pôvod prvých poznanských biskupov dovoľuje predpokladať, že prvé biskupstvo s pôsobnosťou na poľskom území zapadá do cirkevnej politiky cisára Ota I. Prvý poznanský biskup mal pravdepodobne nemecký pôvod. Pri druhom sa o tom už vôbec nepochybuje. Jordana pokladá väčšina bádateľov za nemeckého³⁰ – niektorí rovno za magdeburského³¹ – klerika. Unger vystupuje v roku 991 ako vedúca osobnosť (*Vunnigerus*) opátstva Memleben, ktoré založil Oto II. v roku 975. Opátstvo bolo silne prepojené s panovníkmi Henrichom I. a Otom I. a vlastnilo množstvo majetkov na slovanskom misijnom teritóriu.³² Okrem Magdeburgu do úvahy prichádza eventuálne aj Regensburg a Augsburg. V prvom prípade by o tom mohlo svedčiť české sprostredkovanie cez prvé manželstvo Meška I. s Dobravkou, v druhom prípade by išlo o donáciu, ktorú poskytol poľský knieža na hrob augsburského biskupa sv. Udalricha.³³ Ak to zhrnieme, môžeme skonštatovať, že v organizácii Poznane sa dá odhaliť najmä nemecký vplyv, v prvom rade Magdeburgu, prípadne Regensburgu alebo Augsburgu.

Meško si v roku 977 zobral novú manželku Odu, dcéru saského markgrófa Thietmara, a tým sa dočasne posilnili nemecké (saské) vplyvy v Poľsku. Okrem toho sa Meško snažil aj o posilnenie vzťahov s pápežom, aby vyvážil nemecký vplyv. K tomu sa viaže jeden z posledných činov jeho života, podriadenie svojej krajiny pápežovi. V odbornej literatúre sa vo všeobecnosti podľa donácie *Dagome iudex*, ktorý sa stotožňuje s Meškom, píše,

²⁹ THIETMARI CHRON, Lib. IV., s. 45. „*Nec mora, fecit [Otto] ibi archiepiscopatum, ut spero legitime, sine consensu tamen prefati presulis, cuius diocesi omnis haec regio subiecta est, committens eundem predicti martyris fratri Radimo eidemque subiciens Reinbernum Salsae Cholbergiensis aecclesiae episcopum, Poppo-nem Cracauaensem, Iohannem Wrotzlaensem, Vngero Posnaniensi excepto [...]*”

³⁰ SAPPOK, Gerhard. *Die Anfänge des Bistums Posen und die Reihe seiner Bischöfe von 968 – 1498*. Leipzig : S. Hirzel, 1937, s. 42-45, 73-74.

³¹ PARISSÉ 1994, s. 800-801; LABUDA, Gerard. 'Poznaň' In *Lexikon des Mittelalters V.* (ďalej *LexMa*). München : LexMa Verlag, 1995, s. 627. Podľa iného názoru pochádzal z Aquitánie: ROUCHE, Michel. Aux origines d'une Église nouvelle: l'Aquitaine et la Pologne. In BORDET, Gaston (ed.) *Les contacts religieux franco-polonais du Moyen Age à nos jours*. Paris : Éd. Du Dialogue, 1985, s. 40-52.

³² Roku 992 bol opátom už s istotou Reginald. SAPPOK 1937, s. 74-78.

³³ PANZRAM, Bernhard. Der Einfluss der deutschen Besiedlung auf die Entwicklung des schlesischen Pfarrensyste-mes. In STASIEWSKI, Bernhard (ed.) *Beiträge zur schlesischen Kirchengeschichte. Gedenkschrift für Kurt Engelbert*. Köln ; Wien : Böhlau Verlag, 1969, s. 6-7, 11; SAPPOK 1937, s. 20-21.

že on a jeho manželka ponúkli Odinu krajinu (!), presnejšie Hnezdno („*Schinesghne*“) so všetkými jeho pertineniami, čiže aj Poľsko, Apoštolskej stolici.³⁴ Po smrti Meška sa situácia zmenila, čo Boleslav Chrabrý rozpoznal a prispôbil tomu aj svoju dynastickú a cirkevnú politiku. V jeho časoch už na cisárskom tróne sedel Oto III. a to prinieslo zmenu aj vo vzťahu s Nemcami. Oto III. sa totiž viac snažil o vytvorenie kresťanskej ríše a do tohto plánu celkom zapadalo aj vybudovanie samostatnej – resp. samostatnejšej poľskej cirkevnej organizácie. Je možné, že s týmto je spojené aj ponúknutie krajiny, v odbornej literatúre obvykle pripisované Meškovi I. (*Dagome iudex*), ale pravdepodobné je aj to, že tieto snahy sa skôr viažu k Boleslavovi Chrabrému. Nezávisle od osoby, ktorej sa to týkalo, sa za snahou o osamostatnenie zaiste skrývala aj veľká územná expanzia.³⁵ To sa jasne prejavilo aj na známom stretnutí v Hnezdne. Roku 1000 totiž cisár vykonal púť k hrobu sv. Vojtecha, ktorý niekoľko rokov predtým zomrel mučeníckou smrťou. Túto príležitosť využil k ustanoveniu arcibiskupstva v Hnezdne s tým, že mu boli podriadené biskupstvá v Krakove, Vratislavi a Kolobrehu.³⁶

Založenie arcibiskupstva pripisuje Thietmar z Merseburgu (IV, s. 45) Otovi III., i keď zaiste môžeme počítať aj s poľskou iniciatívou. Thietmar pomerne podrobne popisuje vznik arcibiskupstva. Podľa neho cisár založil arcibiskupstvo v Hnezdne bez súhlasu miestneho biskupa, pod ktorého právomoc spadalo toto územie. Na čelo arcibiskupstva postavil Radima, Vojtechovho nevlastného brata, a podriadil mu biskupov Kolobrehu, Vratislavi a Krakova (Reinberna, Poppa a Jána). Je dôležité spomenúť, že Thietmar na konci svojho rozprávania zvlášť zdôrazňuje, že poznanský biskup Unger sa nedostal pod právomoc hnezdenského arcibiskupa.³⁷ Nápadné je, akým spôsobom kronikár a zároveň prelát referuje v takmer dobovom prameni o založení arcibiskupstva. Z jeho interpretácie totiž vyplýva viacero podstatných informácií. So vznikom arcibiskupstva

³⁴ KŁOCZOWSKI 1994, s. 899-900. Podľa niektorých názorov – na základe ponúknutých krajín – „autor“ je stotožniteľný skôr s Boleslavom Chrabrým. VÖLKER, Karl. *Kirchengeschichte Polens*. Berlin ; Leipzig : Walter de Gruyter, 1930, s. 16-22. Novšie: NOWAK, Przemysław. *Das Papsttum und Ostmitteleuropa (Böhmen-Mähren, Polen, Ungarn) vom ausgehenden 10. bis zum Beginn des 13. Jahrhunderts : Mit einer Neuedition von JL 9067*. In JOHRENDT, Jochen – MÜLLER, Harald (eds.) *Rom und die Regionen. Studien zur Homogenisierung der lateinischen Kirche im Hochmittelalter*. Berlin : Walter de Gruyter, 2012, s. 336-340.

³⁵ Por. KEMPF 1966, s. 273-274.

³⁶ Nie je úlohou tejto štúdie spomenúť všetku obsiahlu literatúru, ktorá sa venuje stretnutiu v Hnezdne. Novšiu historiografiu k téme pozri: STRZELCZYK, Jerzy. A gnieznói találkozó és az érsekség alapítása. In *Európa középe 1000 körül*, s. 302-304. Širšie o otázke pojednáva: BAGI, Dániel. Remény a királtság : A gnieznói találkozó „koronázási jelenete” a lengyel ősgestában és a mű kapcsolata a Könyves Kálmán-kori magyar belpolitikával. In *Századok*, 2003, roč. 137, č. 2, s. 349-380.

³⁷ THIETMARI CHRON, Lib. IV., s. 45: „*Videns (tj. Otto III.) autem alonge urbem desideratam nudis pedibus suppliciter advenit et ab episcopo eiusdem Ungero venerabiliter susceptus ecclesiam intruducitur, et ad Christi gratiam sibi impetrandam martyris Christi intercessio profusis lacrimis invitatur. Nec mora, fecit (Otto) ibi archiepiscopatum, ut spero legitime, sine consensu tamen prefati presulis, cuius diocesi omnis haec regio subiecta est, committens eundem predicti martyris fratri Radimo eidemque subiciens Reinbernum Salsae Chobergiensis aeccliesiae episcopum, Popponem Cracauaensem, Iohannem Wrotzlaensem, Vngero Posnaniensi excepto [...].*”

nesúhlasil ten prelát, na ktorého území arcibiskupstvo vzniklo. Uvedeným prelátom bol poznanský biskup, na čo jednoznačne poukazuje označenie *prefati* v texte, ktoré sa vzťahuje na Ungera, spomínaného v predchádzajúcej vete. V časti, kde sa opisuje púť cisára do Hnezdna, spomína Thietmar Ungera len ako „biskupa tohto mesta“, teda Hnezdna. Toto jeho zvláštne označenie môže znamenať len to, že právomoc poznanského biskupa siahala na celé poľské územie. Medzi biskupmi, ktorí patrili pod Hnezdno, jednoducho nechýba ani poznanský biskup. Thietmar však rozhodne tvrdí, že nepatrí pod Hnezdno. To znamená, že roku 1000 vznikla samostatná poľská cirkevná provincia tým spôsobom, že do jej teritória nepatrilo prvé „poľské“ biskupstvo, ktoré vzniklo o viac ako tri desaťročia skôr.

Zdanlivo ide o nepochopiteľný rozpor. Ak však vezmeme do úvahy, že pri založení Poznane mal rozhodujúce slovo rímsko-nemecký cisár a biskupstvo bolo pravdepodobne podriadené Magdeburgu, bolo teda priamou súčasťou ríšskej cirkvi. V takom prípade sa preto nedá očakávať, že by sa začlenilo do samostatnej poľskej cirkevnej organizácie, iniciovanej Boleslavom Chrabrým a prijatej a podporovanej Otom III. Základným motívom založenia arcibiskupstva v Hnezdne bolo osobné rozhodnutie Ota III., ktoré zjavne protirečilo nemeckým cirkevnosprávnym nárokom ustanoveným ešte v dobe Ota I. (Poznaň, Magdeburg). Musíme sa však spýtať, prečo dostal tento rozpor miesto v Thietmarovej kronike. Vysvetlenie je pomerne jednoduché. Prelát a kronikár v jednej osobe stál práve na čele merseburského biskupstva (1009 – 1018), ktorého založenie a „fungovanie“ prinieslo množstvo problémov. Vznik biskupstva v roku 968 bol jedným z viacerých veľkorysých založení biskupstiev Otom I. Ako sme videli, plán jeho založenia vznikol už v roku 962.³⁸ Zároveň však onedlho v roku 981 biskupstvo zaniklo. Stalo sa tak na rímskej synode podporovanej pápežom Benediktom VII., kde bol biskup Biselhart menovaný za arcibiskupa a preložený do Magdeburgu, pričom jeho následníka nevymenoval, odvolávajúc sa na to, že Merseburg bol založený v podstate v rozpore s právom, na úkor biskupstva v Halberstadte a bez jeho súhlasu.³⁹ Merseburské biskupstvo prestalo na štvrtstoročie existovať a len niekoľko rokov pred Thietmarovým vymenovaním sa ho podarilo obnoviť.⁴⁰ V prípade Merseburgu sa, zrejme nie náhodou, opakuje príbeh povýšenia Magdeburgu na arcibiskupstvo. Prekážkou tohto povýšenia bol pred rokom 968 taktiež biskup Halberstadtu, resp. odpor mohučského arcibiskupa, ktorí založenie nového arcibiskupstva považovali za porušenie svojich cirkevnosprávných právomocí a podobne nahliadali – prinajmenšom halberstadtský biskup – na vznik Merseburgu. O tom istom sa dočítame aj v Thietmarovej kronike. Thietmar, ktorý kedysi študoval v Magdeburgu a neskôr sa stal merseburským biskupom, mal v týchto sporoch iste jasno.

³⁸ PU I., s. 283-284.

³⁹ PU I., s. 527-531.

⁴⁰ Por. PU II., s. 707.

Vo svojej kronike opísal udalosti v Hnezdne najmä z nemeckého (magdeburského) hľadiska a vytvorenia zvláštneho dvojitého cirkevnosprávneho stavu.

Na to, ako sa v Magdeburgu hľadelo na vznik arcibiskupstva v Hnezdne, je dobrým príkladom údaj z *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium*. Podľa neho cisár Oto III. založil arcibiskupstvo obídenním poznanského biskupa, ktorý mal v právomoci poľské územie a rovnako aj magdeburského arcibiskupa, napriek tomu, že toto územie ešte Oto I. určil do správy Poznane, resp. Magdeburgu. Dokonca píše aj o tom, ako Oto III. rozdelil celé územie na päť biskupstiev, na čelo hnezdenského arcibiskupa menoval Gaudentia a na troch ďalších miestach (Kolobreh, Krakov, Vratislav) zriadil biskupstvá, pričom poznanského biskupa, ktorý s tým nesúhlasil, podriadil Magdeburgu.⁴¹ S týmto sa doslovne zhoduje aj zápis vzťahujúci sa k roku 1000 v Magdeburských análoch.⁴² Tento otvorene presadzuje „magdeburský“ pohľad a je celkom pochopiteľné, že poukazuje na špecifické postavenie Poznane. Keďže už predtým bolo toto biskupstvo podriadené Magdeburgu, ide v tomto prípade v podstate o jasný dôsledok staršej situácie. Pretože poznanský biskup nesúhlasil s plánom Ota III., podriadil ho pod právomoc Magdeburgu. Dvojitosť cirkevnej správy sa skrýva aj v tejto kompozícii, aj keď sa všetko točí okolo Magdeburgu.

Medzi oboma textami a Thietmarovým názorom, ktorý mal vplyv na chápanie počiatkov poľskej cirkevnej organizácie, je jednoznačná väzba. Aj keď nemáme žiaden doklad, že by bol poznanský biskup v tomto čase sufragánom hnezdenského arcibiskupa, môžeme túto cirkevnosprávnu dvojitosť považovať za reálnu. V gestách a Magdeburských análoch spomínané rozdelenie na päť biskupstiev je presné. Poľské územie sa delilo na päť diecéz: Poznaň (podriadená Magdeburgu), Kolobreh, Krakov, Vratislav (podriadené Hnezdnu) a samotné Hnezdno. Na poľskom území tak vykonávali dohľad hneď dve arcibiskupstvá: Magdeburg a Hnezdno.⁴³

⁴¹ „*Quorum etiam preconio tactus imperator, ad illius limina causa orationis est profectus cum imperialibus donis; ubi a Bolizlao duce magnifice susceptus est et Gnesim usque perductus, in qua, eodem duce emente, a loco interfectionis translatus pausat prefati martiris Corpus. Hanc ergo urbem devotus imperator, occurrente sibi loci episcopo, nudis pedibus intravit et post lacrimosam ad sanctum Adelbertum orationem nova illum institutione, id est archiepiscopatus in eodem loco fundatione, sed non legitima, honoravit. Nam tota hec provincia unius Poznaniensis episcopi erat parrochia, et ipsa cum omnibus futuro tempore illic fundatis episcopatus auctoritate primi Ottonis imperatoris et pontificum apostolice sedis metropolitano Magdeburgensis archiepiscopii fuerat subiecta. Hanc ergo sine utrorumque episcoporum consensu iste imperator in quinque dividens episcopatus, in ipsa urbe Gnezi Gaudentium, beati Adelberti germanum, consecrari archiepiscopum fecit eique tres alios episcopos in tribus locis, id est Slazcholberg, Crakowe, Wortizlave, ordinatos subiecit. Poznaniensem vero episcopum non assentientem priori iuri et Magdeburgensis archiepiscopi subiectioni reliquit.*” *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium*. In *MGH : SS 14*. SCHUM, Guilelmus (ed.). Hannover : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1883, s. 390. Por.: ABRAHAM, Władysław. *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII*. Lwów : Nakładem autora, 1890, s. 56-57.

⁴² *Annales Magdeburgenses*. In *MGH : SS 16*. PERTZ, Georgivs Heinricvs (ed.). Hannover : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1859, s. 159. Por.: ABRAHAM 1890, s. 58.

⁴³ Por.: ALTHOFF, Gerd. „Thietmar I. (Thietmar, Bischof von Merseburg)”. In *LexMa VIII*, 1998, s. 694-695. O Merseburgu: PFEIFER 1973, s. 78; PARISSE 1994, s. 797-800; SCHLESINGER 1962, s. 21-51, 60-83.

V súvislosti s Hnezdnom sa zároveň objavila aj otázka existencie druhého arcibiskupstva. Podporuje ho však len jediný prameň, a to *Gesta Galla Anonymi (Chronicae et gesta ducum sive principum Polonorum)*⁴⁴: „Boleslav I. sa teda v Božích službách, v zakladaní cirkvi a biskupstiev, ako aj v donáciách cirkevných benefícií ukazoval natol'ko zbožným, že v jeho časoch pozostávalo Poľsko z dvoch metropolí a z biskupstiev, ktoré im boli podriadené (zvýraznené G. K.).“⁴⁵ Otázkou je, či sa druhé arcibiskupstvo – ak vôbec existovalo – dá dať do súvisu s misijnou činnosťou Bruna z Querfurtu.⁴⁶ Keďže podľa Thietmara bol Bruno Magdeburgom splnomocnený len na vykonávanie misijnej biskupskej činnosti,⁴⁷ sotva môže byť reč o založení nového arcibiskupstva. Nie je pravdepodobné ani to, že by Poznaň bola povýšená na arcibiskupstvo, pretože neskôr o tom nie je žiaden údaj.⁴⁸ Ani na krakovské ortodoxné arcibiskupstvo nie je žiaden zjavný dôkaz.⁴⁹ Bol vyslovený názor, podľa ktorého druhá metropola je pamiatkou na bývalé veľkomoravské biskupstvo, ktoré sa dáva do súvislosti s pôsobením moravského arcibiskupa Metoda.⁵⁰

V prvej kapitole svojho diela spomína Gallus len arcibiskupstvo v Hnezdne: „Boleslav [I.] neskôr za cenu rovnajúcu sa jeho hmotnosti v zlate kúpil telo [Vojtecha] [od] Prusov a s primeranou úctou ho umiestnil v metropole v Hnezdne.“⁵¹ Podľa oboch častí Gallovo diela, ktoré sa k tomuto vzťahujú, existovalo v časoch Boleslava I. len jedno, resp. dve arcibiskupstvá. Toto neobvyklé konštatovanie pravdepodobne vyplýva z toho, že v čase Boleslava III. – teda vtedy, keď vzniklo aj Gallovo dielo – sa začalo v Pomoransku vážnejšie šíriť kresťanstvo a panovník chcel toto územie pripojiť k poľskej cirkvi. Na tom istom území vyvíjal intenzívnu misijnú činnosť aj Magdeburg, ktorý mal zároveň naňho aj právne nároky. „Oficiálne uznanie“ právnych nárokov Magdeburgu sa uskutočnilo síce až roku 1133, značne neskôr, ako sa predpokladá ukončenie Gallovo diela (po 1115 – 1116). Treba zdôrazniť, že pápežská bula z roku 1133, odvolávajúc sa prostredníctvom magdeburgského arcibiskupa na starú tradíciu a poukazujúc na nariadenia predchádzajúcich pápežov, posilnila arcibiskupove právomoci nad poľskou cirkvou.⁵² Toto odvolanie

O založení Hnezdna pozri aj: KEMPF 1966, s. 273-27; KŁOCZOWSKI 1994, s. 899-900; HEHL, Ernst-Dieter. A gnieznói érsekség alapításá egyházjogi szempontból. In *Európa közepe 1000 körül*, s. 305-307.

⁴⁴ Najnovší preklad do maďarčiny: BAGI 2007.

⁴⁵ Prvá kniha, s. 11. BAGI 2007, s. 116.

⁴⁶ ABRAHAM 1890, s. 75-86.

⁴⁷ THIETMARI CHRON, Lib. VI., s. 94, por.: VÖLKER 1930, s. 16.

⁴⁸ LABUDA, Gerard. *Studia nad początkami państwa polskiego II*. Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1988, s. 544-547; CYWIŃSKI, Piotr M. A. Druga metropolia Bolesława Chrobrego a Brunon z Kwerfurtu. In *Kwartalnik Historyczny*, 2001, roč. 108, č. 4, s.13-15.

⁴⁹ KNOLL, Paul W. – SCHAER, Frank (eds., transs.). *Gesta Principum Polonorum : The Deeds of the Princes of the Poles*. Budapest ; New York : Central European University Press, 2003, s. 54, pozn. č. 2.

⁵⁰ Krátko, ale zásadne o tomto názore pozri: STRZELCZYK 2000, s. 297.

⁵¹ BAGI 2007, s. 101.

⁵² „*Innocentius episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Norberto Magdeburgensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem...Proinde, venerabilis frater Norberte archiepiscopo, querimoniam illam, quam adversus episcopos Polonie in nostra presentia deposuisti, scripture et atramento duximus commiten-*

sa však nedá potvrdiť ani listinami o založení magdeburského arcibiskupstva (967, 968), ani neskoršími „privilégiami“ (1003, 1012).⁵³ Zrejme nie je náhoda, že pápež Inocent II. potvrdil samostatnosť poľskej cirkvi, keď roku 1136 uznal Hnezdno za arcibiskupstvo.⁵⁴

Ak Gallus spomína len jedno arcibiskupstvo, tak potom zmienka o dvoch môže vyjadrovať jemný rozdiel. V prvej knihe a v 6. kapitole totiž zdôrazňuje, že Boleslav I. uložil kúpené telesné pozostatky Vojtecha v Hnezdne. V 11. kapitole zase tvrdí len toľko, že v časoch Boleslava I. existovali dve arcibiskupstvá. Autorovi bolo zrejme jasné, akú úlohu pri zriadení Hnezdna zohral cisár, ako aj to, že na poľskom území malo prostredníctvom Poznane vplyv aj magdeburské arcibiskupstvo. Zdá sa, že Gallus opísal skutočnú situáciu, ktorá jestvovala v dobe Boleslava I., keď spomenul dve arcibiskupstvá: Hnezdno to bolo určite a pravdepodobne aj Magdeburg.⁵⁵

*dam. Asserebas equidem prefate regionis episcopos ex antiqua institutione Magdeburgensi ecclesie iure metropolitico subiacere et ad confirmationem tue partis auctoritatem predecessorum nostrorum Iohannis, Benedicti et Leonis beate memorie pretendebas. Quos nimirum episcopatus, qui ultra Salam, Albiam et Oderam esse tunc temporis videbantur seu qui ibidem inantea divina essent cooperante clementia disponendi, interventu Ottonis piissimi augusti supposuisse Magdeburgensi ecclesie astruebas. Quorum videlicet episcopatum nomina haec sunt: inter Albiam et Oderam Stetin et Lubus, ultra Oderam vero Pomerana, Poztnin (Poznań), Gnezen, Craco[w], Vuartzlau, Cruciwiz (Kruszwica), Masouia et Laodilaensis (Włocławek). Unde legitimis datis indutiis earundem ecclesiarum episcopos, ut tibi de tua querimonia responderent, tam per litteras, quam per nuntios semel atque secundo ad nostram presentiam invitavimus. Ipsi vero nec venerint, nec ad nos responsales aliquos transmiserunt. Visum est igitur nobis et fratribus nostris, quod nec ipsi de sua contumacia lucrari deberent nec Magdeburgensis ecclesia diutius propria iustitia privaretur, ideoque karissime frater Norberte archiepiscopo, ex apostolice sedis benignitate atque iustitia de predictis episcopatibus [et terminis, quos] iam dicti predecessores nostri antecessoribus tuis concessisse et ecclesie tue pertinere noscuntur, te [in po]ss[ess]ionem mi[s]imus et investivimus et, ut de cetero idem episcopi fraternitati tue obediant, per scripta nostra precipimus. Nichilominus tibi tuisque successoribus et per vos Magdeburgensi ecclesie quemadmodum prenominatos episcopatus sic etiam qui in posterum inibi auxiliante domino fuerint ordinandi, irretactabiliter possidendos iure perpetuo confirmamus...” APPELT, Heinrich (ed.) *Schlesisches Urkundenbuch I*, 971 – 1230. Wien ; Köln ; Graz : Böhlau, 1971, s. 6-7, nr. 7; KURAŚ-SUŁKOWSKA – KURAŚ, Stanisław (eds.) *Bullarium Poloniae I, 1000 – 1342*. Romae : École Française de Rome, 1982 (d’alej: BP I.), s. 6. nr. 9.*

⁵³ Podľa privilégia pápeža Jána XVIII. z konca roku 1003 právomoci Magdeburgu už v časoch jeho založenia siahali na územie miest Zeitz, Meissen, Merseburg, Brandenburg, Havelberg a Poznaň: „*Ex hac igitur concessione Adalbertus, primus sancte Magdeburgensis ecclesie archipresul Jordanem episcopum Poznaniensis, Hugonem Cicensis, Burchardum Misnensis, Bosonem Merseburgensis, Dodilanem Brandenburgensis, Tudonem Havelbergensis ecclesie consecravit.*” PU II., s. 784. O územných právomociach sa nič nehovorí v dvoch listinách, ktoré sú datované do roku 1012 a zaoberajú sa právom magdeburského arcibiskupa nosiť *pallium*. Prvou je listina Benedikta VIII. z októbra 1012 (PU II., s. 898-899), druhou je podobná listina, ktorá je však interpolovaná (z 27. augusta 1012). Tamže, s. 896-898.

⁵⁴ HASSELBACH, Karl F. W. – ROSEGARTEN, Johann G. L. (eds.) *Codex Pomeraniae diplomaticus*. Greifswald : C. A. Roch’s Verlagshandlung, 1862, s. 28-31; BP I., s. 6, nr. 10. Jedno z vydaní textu (CONRAD, Klaus (ed.) *Pommersches Urkundenbuch I, 786 – 1253*. Köln ; Wien : Böhlau, 1970, s. 26-27.) považuje listinu za falzum vyrobené podľa pravého pápežského privilégia z roku 1136. Ja osobne pokladám na základe *Bullarium Poloniae* listinu za pravú. Por.: DAVID, Pierre. *La Pologne et l’évangélisation de la Pomeranie aux XIe et XIIe siècles*. Paris : Gebethner & Wolff, 1928, s. 61-63; VÖLKER 1930, s. 51-59; PANZRAM 1969, s. 1-6; NOWAK, Przemysław. Die polnische Kirchenprovinz Gnesen und die Kurie im 12. Jahrhundert. In JOHRENDT, Jochen – MÜLLER, Harald (eds.) *Römisches Zentrum und kirchliche Peripherie : Das universale Papsttum als Bezugspunkt der Kirchen von den Reformpäpsten bis zu Innozenz III.* Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2008, s. 199-200, 205.

⁵⁵ O čase vzniku Gallovej práce pozri najnovšie: BAGI 2007, s. 28-33.

Posledné roky 10. storočia priniesli zásadné zmeny aj v Uhorsku. Bavorské väzby u Arpádovcov sa výrazne posilnili uzavretím manželstva medzi Štefanom-Vajkom a Gizelou v roku 996. To zároveň posilnilo aj kontakty s cisárskym dvorom. Cirkevná politika, ktorá sa v dobe Ota III. zmenila, priniesla aj v súvislosti s Arpádovcami nové možnosti. Spoločným znakom v uhorských a poľských vzťahoch bolo silné prepojenie miestnych vládcov so sv. Vojtechom, ktorý sa tešil mimoriadnej pozornosti aj zo strany Ota III. S týmto faktom zrejme súvisela aj dvojkoľajnosť cirkevnej správy poľských území, ako aj možnosť vytvorenia samostatnej uhorskej cirkvi. Je pravdou, že v prípade legitimizácie Štefana I. (Svätého) má pôvod jeho koruny zvláštny význam a už dlhú dobu sa o tom vedú polemiky. Najpravdepodobnejším vysvetlením je cisársko-pápežská súčinnosť, ktorá vyplývala z priateľskej spolupráce oboch osôb.⁵⁶ Podporuje to aj fakt, ktorý vieme o vytvorení uhorskej cirkevnej organizácie. V Štefanovom kráľovstve totiž v Ostrihome vznikla arcibiskupská stolica, a to na základe spoločného povolenia cisára i pápeža. Jej vytvorenie je možné dať do súvislosti s prípadom Hnezdna aj napriek tomu, že ani jeden prameň bezprostredne neinformuje o existencii biskupstva. Navyše v maďarskej historiografii sa vo všeobecnosti prijala koncepcia o desiatich biskupstvách. V jej pozadí stojí Väčšia legenda sv. Štefana a Hartvikova legenda, ako aj myšlienka, že pri vytváraní uhorskej cirkevnej organizácie zohrala zásadnú úlohu Pseudo-izidorská zbierka kanonického práva. Táto koncepcia sa však dnes už zdá byť zastaranou. Podľa dobového cirkevného zvykového práva bola totiž pri ustanovení arcibiskupa potrebná prítomnosť troch biskupov.⁵⁷ To sa odzrkadľuje aj v založení Hnezdna. Otázkou je, či aj v uhorských pomeroch takýto predpoklad obstoí. Vesprím bol v každom prípade založený skôr (okolo roku 977) ako Ostrihom.⁵⁸ Ráb (Győr) sa objavuje ako mocenské centrum v čase porážky Štefanovho rivala (Kopáňa), navyše mal významnú kresťanskú minulosť.⁵⁹ Ako tretiu možnosť môžeme spomenúť Kaloču, ktorá bola jedným z predchádzajúcich sídel Arpádovcov. Aj keď sa postavenie Kaloče v cirkevnej správe nedá v staršom období úplne doložiť, ako so sídlom biskupa s ňou môžeme počítat' už v prvých rokoch.⁶⁰

⁵⁶ Najnovšie: HEGEDŰS, András (ed.) *Ius coronandi : Koronázási emlékek az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyé gyűjteményeiből*. Esztergom : Esztergom-Budapesti Főegyházmegye, 2012 (s najnovšou literatúrou).

⁵⁷ KOSZTA, László. A keresztény egyházszervezet kialakulása. In KRISTÓ, Gyula – MAKK, Ferenc (eds.) *Árpád előtt és után : Tanulmányok a magyarság és hazája korai történetéről*. Szeged : Somogyi Könyvtár, 1996, s. 108-109.

⁵⁸ KISS, Gergely. A középkori magyar egyházszervezet kialakulása (10. század vége – 12. század eleje). Az István-kori egyházszervezet kialakításának szakaszai és problémái. In *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok : Essays in Church History in Hungary*, 2009, roč. 27, č. 3/4, s. 106-107, pozn. č. 9 (s ďalšou relevantnou literatúrou). Por. : NOWAK 2012, s. 342-345.

⁵⁹ KISS 2009, s. 107, pozn. č. 11 (s ďalšou literatúrou). Podľa môjho predpokladu biskupstvo vzniklo ešte skôr, pred Ostrihomom. Por.: NOWAK 2012, s. 342-345.

⁶⁰ KISS 2009, s. 107, pozn. č. 14-15 (s ďalšou literatúrou). S prípadným postavením Kaloče ako arcibiskupského sídla sa tu nezaobieram podrobnejšie. K tomu pozri: KISS, Gergely. *Királyi egyházak a középkori Magyarországon*. Pécs : Pécsi Tudományért Kulturális Egyesület, 2013, s. 39-42. Por.: NOWAK 2012, s. 342-345.

Založenie samostatnej cirkvi bolo v súlade s cirkevnou politikou Štefana, ktorá sa zameriavala na vytvorenie cirkevnej organizácie na podmanených územiach. Túto logiku sleduje aj vytvorenie biskupstiev v Sedmohradsku, Jágri (Éger), Päťkostolí (Pécs) a neskôr v Čanáde (Csanád). V každom prípade – či sa to uskutočnilo so zbraňou (Sedmohradsko, Päťkostolie, Čanáde), alebo mierovou dohodou (Jáger) – k vytvoreniu cirkevných centier došlo až po získaní nových území.⁶¹ Preto nie je vôbec reálne, aby v čase vlády Štefana vznikli na území už existujúcich cirkevných provincií nové biskupské stolice. Všetky biskupské cirkevné centrá, ktorých vznik sa tradične zaraďuje do čias kráľa Štefana, okrem jednej výnimky (Záhreb), vznikli na území, ktoré už bolo cirkevnosprávne „pokryté“ (Vacov, Bihar/Oradea, Nitra).⁶²

Na záver možno povedať, že prijatie kresťanstva na českých, poľských a uhorských územiach malo viacero spoločných prvkov, ale aj významné odlišnosti. V každom prípade môžeme pozorovať, že prijatie kresťanstva dalo jednotlivým kniežacím rodom (neskôr dynastiám) vnútornú kohéznu silu, posilnenie a v uhorských súvislostiach dokonca rozšírenie moci. Rovnako dôležitý bol vzťah so západnými susedmi, kde bolo prijatie kresťanstva zárukou mieru pre obe strany. Podobne spoločným prvkom bolo, že prijatie kresťanstva sa vždy začalo pokrstením vládnuceho rodu, a to z politickej motivácie. Neskorší úspech kresťanstva na územiach obývaných Čechmi, Moravanmi a Uhrami uľahčila aj intenzívna misijná činnosť s účasťou bavorských cirkevných centier (Salzburg, Pasov, Rejno, Friesing), s účinnou podporou Karolovskej ríše a neskôr Východofranského kráľovstva, ktorá prebiehala už od 8. storočia. Zatiaľ čo na prelome 9. a 10. storočia príchod Maďarov zabrzdil šírenie kresťanskej viery v Karpatskej kotline, v českom prostredí takýto zlom nenastal. Od polovice 10. storočia sa vytvoril pre všetky tri územia nový systém podmienok na prijatie kresťanstva, ktorý zosobňovalo rodiaca sa Rímsko-nemecká ríša. Vnútrotná i zahraničná politika Ota I. si vedela predstaviť šírenie kresťanstva a vytvorenie cirkevnej organizácie na tomto území výlučne pod nemeckou cirkevnou správou. Pre Poliakov a Uhrov to znamenalo prijať krst, samozrejme, krst tých urodzených, ktorí chceli podprieť svoju moc (aj) kresťanstvom. Pokrstením kniežat Meška I. a Gejzu sa začalo šírenie novej viery. Na poľskom území to viedlo až k založeniu jedného biskupstva (Poznaň). To isté sa stalo aj na českom území. A ako sme mohli vidieť, aj pražské biskupstvo vzniklo v zásade na podnet cisára. Biskupské sídlo nevzniklo v tom čase jedine v Uhorsku, presnejšie v tej časti Uhorska, ktorú knieža Gejza priamo ovládal. Nestalo sa tak možno práve v súlade so záujmami pasovského biskupa Pilgrima. Po smrti Ota I. sa pomery pomaly zmenili, pretože Oto III. už vyvíjal v súčinnosti s pápežom inú cirkevnú politiku. Samostatná kniežacia a kráľovská moc však mala primeranú základňu

⁶¹ KISS 2009, s. 107-108 (s ďalšou literatúrou). Por.: NOWAK 2012, s. 342-345.

⁶² KISS 2009, s. 109-111 (s ďalšou literatúrou).

len na poľskom a uhorskom území, takže tam sa vytvorili aj prvé arcibiskupstvá (Hnezdno a Ostrihom). Významnú úlohu v tomto vývoji zohrával Oto III. a jeho naviazanosť na sv. Vojtecha spolu s vytvorením svätovojtešského kultu. Týmto sa v Poľsku vytvorila celkom zvláštna situácia, keď vzťah medzi arcibiskupstvom v Hnezdne a jeho biskupstvami (Krakov, Vratislav, Kolobreh), resp. už skôr založeným poznanským biskupstvom, zostal neupravený. Dvojkoľajnosť cirkevnej správy, ktorá sa vytvorila, bola ešte aj v 12. storočí zdrojom mnohých konfliktov. V Uhorsku malo vytváranie cirkevnej správy iný priebeh. Uhorská cirkev bola oporou a prostriedkom kráľovskej moci, ktorá operovala s karolovským modelom a naopak. Na konci vlády Štefana I. (1038), vďaka plánovitému a dynamickému budovaniu cirkevnej správy, pokrývala už v plnej miere celé územie, ktoré ovládal tento panovník. Okrem založenia záhrebského biskupstva sa v cirkevnej správe Uhorska udiali len druhotné zmeny. Na druhej strane na poľskom území je v tomto smere badateľný úpadok, ktorý trval až do druhej polovice 11. storočia, a to napriek získaniu kráľovského titulu. U Čechov je možné sledovať tiež len skromný pokrok, ktorým bolo zriadenie biskupstva v Olomouci v polovici 11. storočia. Vcelku možno skonštatovať, že napriek mnohým spoločným základným prvkom a mnohým podobným vonkajším podmienkam sa od začiatku 11. storočia vytvorili významné odlišnosti, v ktorých značnú úlohu zohrali vnútorné podmienky (koncentrácia moci, jej uznanie, vzory a sila pohanských tradícií).

Cituj:

KISS, Gergely. Prijatie kresťanstva na poľskom, českom a uhorskom území v 9. – 11. storočí.
(Podobnosti a rozdiely v prijímaní kresťanstva a vo vytváraní vyššej cirkevnej správy). In *Forum Historiae*, 2014, roč. 8, č. 2, s. 186 - 201. ISSN 1337-6861.

...

M. A. Gergely Bálint Kiss, PhD (1971), pôsobí na univerzite v Pécsi. Zaoberá sa cirkevnými dejinami v stredoveku, dejinami cirkevných inštitúcií, pápežskými legátmi, vzťahmi Uhorska a Pápežstva a cirkevnou hierarchiou v Uhorsku. Je autorom kníh *Abbatia regalia - hierarchia ecclesiastica : A királyi alapítású bencés apátságok egyházjogi helyzete a 11. – 13. században* (2006) a *Királyi egyházak a középkori Magyarországon* (2013).

Kontakt: gpetit.gergely@gmail.com